

MUNI
PED

Aritmetika 2 – jaro 2021

8. prezentace

Mgr. Helena Durnová, Ph.D.

RNDr. Petra Bušková

Jaké relace na množině celých (přirozených) čísel již známe?

– rovnost, značíme =

- „menší nebo rovno“, značíme $\leq$

- dělitelnost, značíme svislou čarou: $a \mid b$ – čteme „a dělí b“

zavedeme novou relaci: „dávát stejný zbytek po dělení m“

- kongruence, značíme $\equiv$

Příklady:

Číslo 7 dává stejný zbytek po dělení číslem 5 jako číslo 12 – zapíšeme:

$$7 \equiv 12 \pmod{5}$$

Číslo 13 dává po dělení číslem 3 stejný zbytek jako číslo 22 – zapíšeme:

$$13 \equiv 22 \pmod{3}$$

Připomenutí: věta o dělení se zbytkem

—

Věta:

Nechť a , b jsou celá čísla, b je různé od nuly. Potom existují čísla q , r splňující vztah $a = bq + r$, kde $0 \leq r < |b|$, přičemž toto vyjádření je jednoznačné

- Číslo q se nazývá **podíl** (někdy také **kvocient**)
- Číslo r se nazývá **zbytek**. Zbytek r musí být vždy v rozmezí od 0 do $(b-1)$, a to včetně krajních hodnot, pouze přirozená čísla, tj. pro dělení číslem 4 dostáváme zbytky $0, 1, 2, 3$; pro dělení číslem 5 zbytky $0, 1, 2, 3, 4$, atd.
- Jednoznačnosti vyjádření jsme využívali při řešení diofantických rovnic

Kongruence a zbytkové třídy: jak souvisí?

- Někdy nás zajímá pouze zbytek po dělení, nikoliv podíl.
V takovém případě můžeme použít kongruence.
  - Příklad 1: dny v týdnu se opakují po sedmi dnech. Víme-li, že např. 8. daného měsíce je středa, potom 15. bude také středa; dále 18. bude sobota
  - Příklad 2: potřebujeme rozdělit ovoce mezi tři děti, ale máme 17 kusů ovoce. Číslo 17 dává po dělení třemi zbytek 2, tedy když přidáme 1 nebo 4 nebo 7, ... kusů ovoce, budeme mít počet kusů dělitelný třemi
- Všechna přirozená čísla můžeme rozdělit na třídy podle toho, jaký zbytek dávají po dělení číslem m – těmto třídám říkáme zbytkové třídy modulo m

Sčítání a násobení ve zbytkových třídách: $m=3$

Modulo 3

+	0	1	2
0	0	1	2
1	1	2	0
2	2	0	1

(krát)	0	1	2
0	0	0	0
1	0	1	2
2	0	2	1

Můžeme zkoumat vlastnosti operací:

Sčítání:

Komutativní

Neutrální prvek: 0 (agresivní prvek pro násobení)

Inverzní prvky: existují

Násobení:

Komutativní, Neutrální prvek: 1

Inverzní prvky: hledáme pouze pro nenulové prvky – 1 i 2 jsou inverzní samy k sobě

Sčítání a násobení ve zbytkových třídách: $m=4$

Modulo 4

+	0	1	2	3
0	0	1	2	3
1	1	2	3	0
2	2	3	0	1
3	3	0	1	2

(krát)	0	1	2	3
0	0	0	0	0
1	0	1	2	3
2	0	2	0	2
3	0	3	2	1

Můžeme zkoumat vlastnosti operací:

Sčítání:

Komutativní

Neutrální prvek: 0

Inverzní prvky: existují

Násobení:

Komutativní

Neutrální prvek: 0

Inverzní prvky: hledáme pouze pro nenulové prvky, ale ani 2 nemá inverzní prvek

Sčítání a násobení ve zbytkových třídách: $m=5$

Modulo 5

+	0	1	2	3	4
0					
1					
2					
3					
4					

(krát)	0	1	2	3	4
0					
1					
2					
3					
4					

Můžeme zkoumat vlastnosti operací:

Sčítání:

Komutativní Neutrální prvek: 0

Inverzní prvky: existují

Násobení:

Komutativní, Neutrální prvek: 1

Inverzní prvky: hledáme pouze pro nenulové prvky, inverzní prvky existují pro čísla 1-4

Sčítání a násobení ve zbytkových třídách: $m=6$

Modulo 6

+	0	1	2	3	4	5
0						
1						
2						
3						
4						
5						

(krát)	0	1	2	3	4	5
0						
1						
2						
3						
4						
5						

Opět dopadá skoro všechno analogicky, nacházíme dva dělitele nuly: čísla 2 a 3.

Nápad: pokud je modulo prvočíslo, dělitelé nuly nebudou, jinak ano – děliteli nuly budou vždy všichni dělitelé daného čísla

Příklady

—Příklad 1.

Víme, že číslo n dává při dělení sedmi zbytek 1. Jaký zbytek dává po dělení 7 výraz

a) $n^2 + 6$

b) $(n + 1)(n + 6)$

Příklad 2.

Číslo n dává při dělení čtyřmi zbytek 3. Jaký zbytek po dělení čtyřmi dává výraz

a) $n^2 + 3$

b) $n^2 + 1$

Úlohy k opakování základů algebry 1

Příklad 1:

Uvedte, jaké vlastnosti má relace rovnosti

- a) Na množině přirozených čísel
- b) Na množině celých čísel
- c) Na množině racionálních čísel

Určete, zda se jedná o relaci typu

ekvivalence nebo uspořádání

Příklad 2:

Uvedte, jaké vlastnosti má relace menší nebo rovno.

- a) Na množině přirozených čísel
- b) Na množině celých čísel
- c) Na množině racionálních čísel

Určete, zda se jedná o relaci typu

ekvivalence nebo uspořádání

Úlohy k opakování základů algebry 2

Příklad 3:

Určete, jaké vlastnosti má relace dělitelnosti na množině přirozených čísel.

Připomínáme: číslo a je v relaci s číslem b tehdy, pokud platí: a dělí b

(tj. např. 3 dělí 3 --- dvojice 3, 3 je v relaci; 2 dělí 4, tj. dvojice 2, 4 je v relaci,

ale 4 nedělí 2, tj. dvojice 4, 2 v relaci není

Příklad 4:

Určete, jaké vlastnosti má relace kongruence na množině celých čísel.

Připomínáme: číslo a je kongruentní modulo m s číslem b tehdy, pokud a i b dávají stejný

zbytek po dělení číslem m .

Kalendář

Když 1. ledna je pondělí, co je

1. února? - čtvrtek

1. března? - čtvrtek (nepřestupný rok)

1. dubna? - sobota

1. května? - pondělí

1. června? - čtvrtek

1. července? - sobota

1. srpna? - úterý

1. září? - pátek

1. října? - pondělí

1. listopadu? - čtvrtek

1. prosince? - sobota

1. prosince? - sobota

Namátkou – loni bylo 1. září i 1. prosince **úterý**

Letos – 1. ledna byl pátek, 1. března pondělí, také
1. listopadu bude pondělí

0	3	3
6	1	4
6	2	5
0	3	5

Přestupné roky a počáteční hodnota

- Každý čtvrtý rok, tj. rok dělitelný 4, avšak nikoliv 100
- Rok 1900 přestupný nebyl
- Přestupné roky ve 20. století:
1904, 1908, ..., 1992, 1996
- A co rok 2000? – vzhledem k potřebě další (zpětné) korekce jsou roky dělitelné 400 přestupné, tedy i rok 2000 byl přestupný
- Krása výpočtu dne podle data ve 20. století spočívá v tom, že 1. 1. 1900 bylo pondělí (výhoda viz výpočet v tabulce).

Postup výpočtu ve 20. století

Datum 1. ledna 1900: 17. 11. 1989

výpočty modulo 7 – počet dnů v týdnu

Den – pořadové číslo	Měsíc (z tabulky)	Rok – pořadové číslo	Rok – podle počtu přestupných
1 / 17 ... 3	0 / 3	1 / 89 ... 5	0 / 88:4 = 22 ...1

Součet: $1 + 0 + 0 + 0 = 1$ .... Bylo to pondělí

součet: $3 + 3 + 5 + 1 = 12$ kongr. 5 ... pátek

Kódy dnů:

pondělí	úterý	středa	čtvrtek	pátek	sobota	neděle
1	2	3	4	5	6	0

-

I. čtvrtletí	0	3	3
II. čtvrtletí	6	1	4
III. čtvrtletí	6	2	5
IV. čtvrtletí	0	3	5

Postup výpočtu pro 21. století

Datum 1. ledna 1900 / 11. 9. 2001 – jako pokračování 20. století

Den – pořadové číslo	Měsíc (z tabulky)	Rok – pořadové číslo	Rok – podle počtu přestupných
1 / 11 ... 4	0 / 5	1 / 101 ... 3	0 / 101:4 = 25 ... 4

Součet: $1 + 0 + 0 + 0 = 1$ .... Bylo to pondělí   součet: $4 + 5 + 3 + 4 = 16$ kongr. 2 ... úterý

Kódy dnů:

pondělí	úterý	středa	čtvrtek	pátek	sobota	neděle
1	2	3	4	5	6	0

-

I. čtvrtletí	0	3	3
II. čtvrtletí	6	1	4
III. čtvrtletí	6	2	5
IV. čtvrtletí	0	3	5